

ȘTAMPILE RHODIENE DE LA EDIFICIUL ROMAN CU MOZAIC

LIVIA BUZOIANU

Stampilele de amforă, categorie arheologică modestă, dar semnificativă, situată mult timp la periferia preocupărilor de epigrafie, prezintă, prin datele de onomastică, prosopografie sau de natură iconografică, un interes major pentru istoria economică. Ele devin punct principal de referință în urmărirea direcțiilor de schimb între colonii și metropole, între alte centre grecești și colonii, sau între acestea din urmă și populații negrecești, situate mult în afara zonei directe de influență a coloniilor. Este categoria de documente ce se pretează cel mai bine interpretărilor statistice, permițând sesizarea unor momente de dezvoltare sau declin, interpretabile prin fazele de existență ale centrelor importatoare și exportatoare, înglobate în interpretări mai largi de istorie a lumii antice.

Dacă pentru Histria și Callatis situația importurilor de amfore ne este cunoscută din studiile de specialitate, pentru Tomis, publicarea unui prim lot de 97 ștampile — aproximativ 1/11 comparativ cu celelalte două colonii, o datorăm preocupării relativ recente a lui M. Gramatopol și Gh. Poenaru-Bordea¹. Studiul nostru se înscrie interesului sus-amintit, completând imaginea generală a importurilor amforelor ștampilate în Tomis. Sporadic, importurile rhodiene ne sînt semnalate în Tomis prin săpăturile arheologice în necropole elenistice — amforă cu ștampilă ilizibilă, datată în sec. III—II î.e.n.²; mai multe fragmente de amfore provenind din Heraclea și Rhodos³. În nivelul VII, corespunzător sec. III—I î.e.n., în săpăturile de la parcul catedralei — Constanța, ne este semnalată prezența torților ștampilate aflate în amestec elenistic cu cupe deliene, opaițe și monede⁴. Din secțiunea a treia, caroul 14, din groapa surprinsă lângă zidul cu mortar, provin o amforă rhodiană din sec. III î.e.n. și o toartă ștampilată purtînd legenda 'επλ

¹ M. Gramatopol-Gh. Poenaru-Bordea, *Amfore ștampilate din Tomis*, în SCIV, XIX, 1, 1968, p. 41—61.

² M. Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, 1967, p. 45, M. XXX.

³ Idem, *Ibidem*, p. 119, MCDXXXIV.

⁴ A. Rădulescu-C. Scorpan, *Rezultate preliminare ale săpăturilor arheologice din Tomis*, în Pontica VIII, 1975, p. 25.

Πε[ριστράτου], datată 180—150 î.e.n.⁵. Autorii articolului citat în SCIV, 19, 1, 1968, semnaleză⁶ un material neinclus în catalog, provenind din sondajul nr. 6 în fața magaziei X, unde s-a descoperit o „groapă“ cu material elenistic, constând din fragmente de amforă; s-au găsit 12 toarte ștampilate, marea majoritate din Rhodos (la care sînt de adăugat cîteva exemplare aflate anterior în aceeași groapă și alte cîteva găsite cu prilejul urmăririi zidului). Între mozaic și basilica de la intrarea în port, în fața încăperii mari a edificiului termal au apărut în umplură modernă încă trei toarte de amfore rhodiene⁷.

Situația procentuală a torților ștampilate rhodiene în centrele importatoare se prezintă astfel⁸:

Centrul	Total	Rhodos %
Tyras	647	41,8%
Histria	1081	15,1%
Tomis	424	39,3%
Schitu-Costinești	57	22%
Callatis	1450	5,5%
Bizone	119	11,7%
Odessos	495	28,65%

Rhodosul ocupă în general locul doi și trei, situîndu-se după Thasos în cazul Histriei. Aici facem însă observația că situația rămîne sub semnul așteptării, întrucît în anii imediat următori publicării primului catalog, numărul ștampilelor la Histria creșcuse la circa 1300⁹. Un procentaj surprinzător de scăzut, de numai 5,5%, cunoaște Rhodosul la Callatis, situație considerată de noi accidentală, întrucît la Schitu-Costinești același centru cunoaște un procentaj de 22%, iar la Odessos de 28,65%. În sprijinul afirmației noastre este și remarcă Victoriei Eftimie, care referindu-se la un lot de aproximativ 640 exemplare provenind de la Callatis aflate la Institutul de Arheologie sau în colecții particulare, subliniază cantitatea foarte mare a ștampilelor rhodiene începînd cu sec. III î.e.n., perioadă de timp în care fragmentele amforice ale acestui centru sînt mai numeroase decît la Histria¹⁰. Cercetarea noului lot de

⁵ Elena Bărlădeanu, *Ceramica greacă și elenistică la Tomis*, (în mss.).

⁶ M. Gramatopol-Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 44.

⁷ Gh. Poenaru-Bordea, *O nouă bisilică creștină la Tomis*, comunicare la I Sesiune științifică a muzeelor, București, decembrie 1964.

⁸ Datele în Gh. Poenaru-Bordea, *Viața economică în Pontul stîng în epoca elenistică în lumina izvoarelor arheologice și numismatice*, Buc., 1978, (teză de doctorat).

⁹ V. Eftimie Andronescu, *Imports of stamped amphorae in the lower Danubian region and a draft Rumanian corpus of amphora stamps*, în *Dacia NS*, III, 1959, p. 198, n. 5.

¹⁰ eadem, *op. cit.*, p. 202—203.

ștampile descoperite la Tomis pune încă odată¹¹ în valoare preponderența importurilor rhodiene. Lărgind sfera prezenței amforelor ștampilate în interiorul ținutului dobrogean, pe artera care urmează cu strictete valea Carasu, se remarcă o prezență bogată a amforelor sinopeene, heracleene și thasiene; în schimb, Rhodosul este reprezentat numai printr-o singură amforă semnalată la Poarta Albă¹², databilă după aspect la începutul sec. III î.e.n. și două exemplare la Cernavodă¹³, databile în sec. III și primele două decade ale sec. II î.e.n. Excepție face Medgidia¹⁴, unde din totalul de 15 ștampile descoperite în cariera fabricii de cărămidă, 8 sînt rhodiene, considerate a fi ajuns acolo prin intermediul Tomisului.

În ceea ce privește frecvența numelor, semnalăm trei categorii:

a) nume de largă circulație în zona pontică prezente și în lotul nostru: Δαμοκράτης, Ἀγαθοκλῆς, Μάρσαας, Ἀγέμαχος, Ἀριστόδαμος, Τιμασάρβας;

b) nume cu o frecvență relativă pentru zona pontică, dar cu o circulație mai largă la Tomis: Ἀρχοκράτης, Ἴμας, Νικαγίς;

c) nume necunoscute deocamdată în zona vest-pontică: Ἐπικράτης și Θεσπίπολις.

Menționarea lunii pe un număr relativ mic de numai 44 ștampile, nu ne permite să tragem concluzii riguroase asupra dinamicii producției anuale a amforelor de Rhodos. Comparația cu datele cunoscute la Histria, unde lunile sînt menționate pe 80 ștampile, și la Callatis, cu numai 20 ștampile, și înscrierea datelor într-un grafic orientativ, duce la stabilirea unor variații de curbe cu marcarea momentelor de vîrf în lunile Ἀγρίνιος, Ἀρταμίτιος, Πάναμος și Δάλιος și a fazelor de regres pentru Σμίνθιος, Καρνεῖος și Θεσμοφόριος. Neconcordanța apare în luna Ἰακίνθιος marcată pentru Histria și Callatis printr-un moment de apogeu și relativ regres pentru Tomis, deviere întîmplătoare, care se explică, probabil, prin cantitatea mică de ștampile existente în toate cele trei cazuri. (Vezi graficul de la figura 1). Ne mulțumim cu observarea că aceleași fluctuații, cu marcarea aceluiași momente sînt valabile și pentru amforele rhodiene din aria nord-pontică, precum și din complexe mai mari¹⁵).

Existența exclusiv dispartată a materialelor nu ne oferă posibilitatea semnalării unei sincronizări eponim-fabricant. Numărul destul de mare, în lotul nostru, a unor nume de eponimi și producători aparținînd, în alte complexe, unor amfore întregi, nu exclude posibilitatea existenței și la Tomis a unor astfel de amfore cu menționarea ambelor nume. De exemplu, asocierea eponimului Ἀθανόδωρος cu producătorii Ἀμύντας¹⁶

¹¹ M. Gramatopol-Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 49.

¹² M. Irimia, *Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei*, în Pontica, VI, 1973, p. 31.

¹³ I. Barnea, *Date noi despre Axiopolis*, în SCIV, 11, 1, 1960, p. 72, nr. 1—2.

¹⁴ Al. Popeea, *Cîteva toarte de amorfă ștampilate descoperite la Medgidia*, în SCIV, 18, 3, 1967.

¹⁵ D. B. Selov, *Keramiceskie Kleima iz Tanaisa, III—I vekov do n.e.*, Moscova, 1975, p. 13.

¹⁶ V. Grace, *The Stamped Amphora Handles, Excavation at Gözlü Kale*, Tarsus I, Princeton, 1950, p. 135, n. 2.

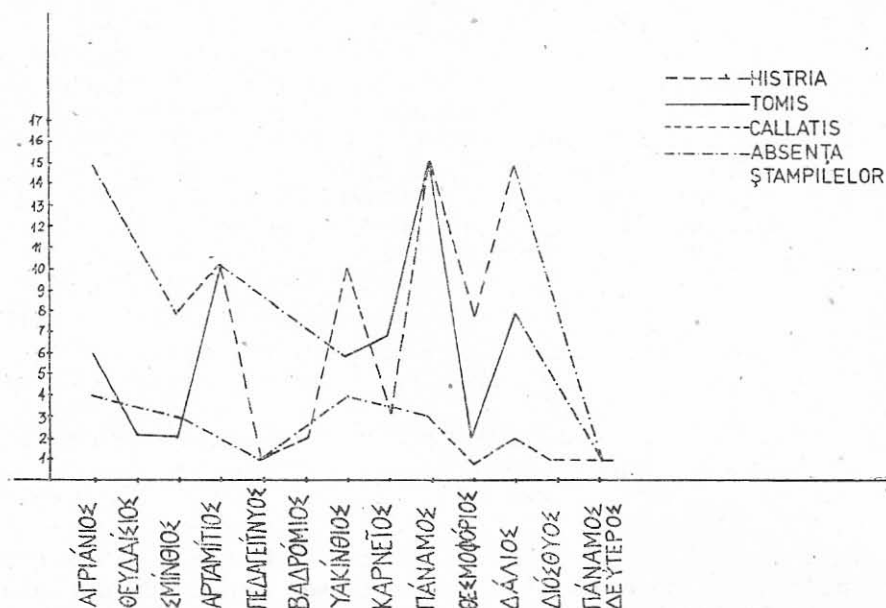

Fig. 1: REPARTIZAREA CANTITATIVĂ A ȘTAMPILELOR RHODIENE DE LA HISTRIA, TOMIS, CALLATIS. ÎN FUNCȚIE DE LUNILE ANULUI.

i 'Αντίμαχος¹⁷; eponimul Νικασαγόρας prezent pe amforele producătorilor Λίνος¹⁸ și Δαμοκράτης; același Δαμοκράτης asociat cu eponimul 'Αγέμαχος¹⁹ este contemporan și cu producătorul 'Αρίστων²⁰. Φιλοδάμος apare simultan cu ștampilele producătorilor 'Αριστος²¹ și 'Αγησίλας, primul producător fiind prezent și pe ștampilele eponimilor 'Αρχοκράτης și Τιμασαγόρας²², iar al doilea este contemporan cu producătorul 'Ιασικράτης²³. Merită subliniate — prezentînd importanță cronologică, și asocierile de nume producător — eponim Μάρσυας — Δαμοκλῆς²⁴, Δίος — Καλλικράτης II²⁵, Θεύμναστος — Πυθόδωρος²⁶, 'Επικράτης — Παυσανίας III²⁷, 'Ιμας — Τιμούρροδος și Παυσανίας III²⁸. (Vezi fig. 2).

¹⁷ F. Hiller von Gaertringen, *Einige vergessene Amphoren henkel aus Rhodos* — Ath. Mit., XXIII, 1898, p. 233.

¹⁸ A. Maiuri, *Una fabrica di anfore rodii*, Annuario, IV—V, 1924, p. 268.

¹⁹ J. Pâris, *Timbres amphoriques de Rhodos* — BCH, XXXVIII, 1914, p. 322.

²⁰ F. Hiller von Gaertringen, *op. cit.*, p. 232, F. Bleckmann, *De inscriptionibus quae leguntur in vasculis Rhodii*, Goettingen, 1907, p. 31.

²¹ A. Maiuri, *op. cit.*, p. 258—260. I.v.P., II, 450.

²² Vezi nota 21.

²³ V. Grace-M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *Les timbres amphoriques grecs*, Paris, 1970, p. 303.

²⁴ F. Bleckmann, *op. cit.*, p. 32.

²⁵ E. I. Levi, *Keramiceskii kompleks III—II vv.do n.e. iz raskopok Olviiskoi agori*, vol. Olbia, Temenos i agora, M-L, 1964, p. 272.

²⁶ V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 305.

²⁷ V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 12.

²⁸ A. Dumont, *Inscriptions céramiques de Grèce*, p. 115, F. Bleckmann, *op. cit.*, p. 31—32. V. Grace, *Stamped Amphora Handles Found in 1931—1932*, Hesperia, III, 1934, N3, p. 225, M. T. Lenger, *Timbres amphoriques trouvés à Argos*, p. 488. N3. V. Grace-M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 304.

PRODUCĂTORI ΕΡΟΝΙΜΙ

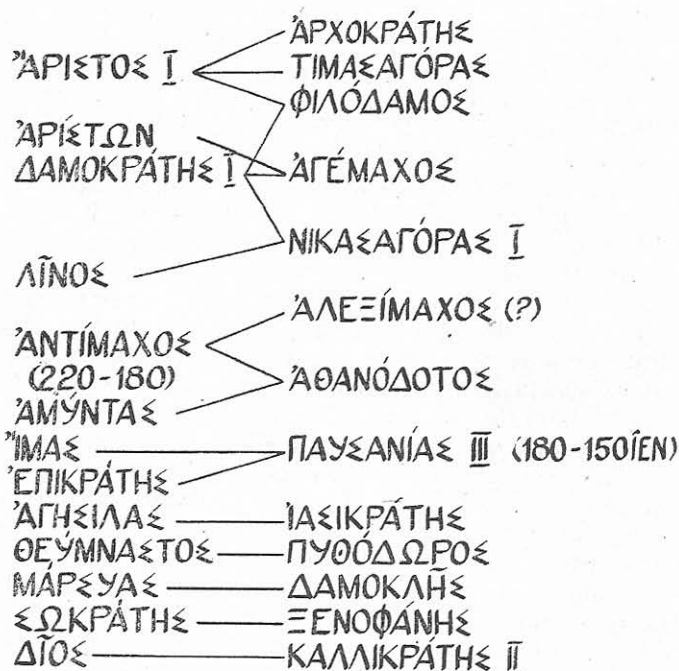

Fig.2. CONEXIUNEA NUMELOR PRODUCĂTOR-FABRICANT DE PE ȘTAMPILELE RHODIENE AFLATE LA EDIFICIUL ROMAN CU MOZAIC.

Înainte de a trece la o repartiție strict cronologică a materialului, punem în discuție situația omonimelor din grupe cronologice diferite, căutând să explicăm, pe cât posibil, opțiunea noastră pentru un anumit nume. Producătorul *Δαμοκράτης Ι* este prezent prin cinci exemplare. De regulă, ștampilele acestui producător, semnalat în complexul Pergam²⁹ și Villanova³⁰, sînt circulare și au ca simbol floarea de rodie. *Δαμοκράτης ΙΙ*, datat la începutul sec. I î.e.n.³¹, este prezent la Tomis printr-un exemplar mai vechi³², căruia i s-a găsit analogie perfectă la Pridik³³ și, după părerea noastră, printr-un exemplar de la Troesmis³⁴.

²⁹ I.v.P., II, p. 458, N. 997—1000.

³⁰ A. Maiuri, *op. cit.*, p. 258. V. Grace, *Stamped Amphora Handles...*, p. 238, N. 90.

³¹ V. Grace, M. Savvastianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 307.

³² M. Gramatopol-Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 58, nr. 66.

³³ E. M. Pridik, *Inventarnii katalog na amfornih rucikah i gorliškoh na cerepith Ermitajnogo sobrania*, Petrograd, 1917, p. 25, nr. 573.

³⁴ N. C. Ionescu, *Cîteva toarte de amfore ștampilate descoperite în apropierea Troesmisului*, în *Pontica*, III, 1971, p. 362, nr. 4.

Din cele șase exemplare cu ștampila eponimului *Αἰνησίδαμος*, unul singur este de la sfârșitul sec. IV sau prima jumătate a sec. III î.e.n. cu analogii în trei exemplare de la Histria³⁵; în sprijinul acestei păreri este și reprezentarea capului lui Helios pe ștampila noastră. Restul exemplarelor, având în vedere dispunerea legendei și menționarea lunii, aparțin lui *Αἰνησίδαμος* II, datat în perioada complexului Pergam³⁶, cu analogii doar într-un singur exemplar la Histria³⁷ și patru exemplare la Odessos³⁸.

Tot pe considerente de dispunere a legendei, excludem posibilitatea ca două exemplare *Καλλικράτης* să aparțină primei grupe cronologice; *Καλλικράτης* II este încadrat în perioada 180—150 î.e.n.³⁹; între aceștia mai există un *Καλλικράτης* în primele două decade ale sec. II î.e.n.⁴⁰, pe care D. B. Şelov⁴¹ îl recunoaște ca identic cu *Καλλικράτης* II, clasat de V. Grace în limitele grupei a IV-a.

Dificultăți de datare prezintă și eponimul *Παυσανίας*. Excluzând de la început existența în lotul nostru a lui *Παυσανίας* I (*Παυσανίας* ó *Τελέσωνος*)⁴², probabilitatea rămîne între *Παυσανίας* II, datat la sfârșitul grupei a II-a, deci în al treilea sfert al sec. III î.e.n., și *Παυσανίας* III, corespunzător perioadei 180—150 î.e.n.⁴³. Avînd în vedere analogiile cu exemplare din Tomis⁴⁴ și Troesmis⁴⁵, datate în limitele cronologice ale grupei a IV-a, ne oprim și noi la această datare.

O situație interesantă prezintă numele care, recunoscute ca făcînd parte dintr-o anumită grupă cronologică, cercetări ulterioare le-a stabilit limite de timp și mai strînse în cadrul grupelor respective. Prezența producătorului *Ἀμόντας* în asocieră cu eponimii *Ξενοφών*⁴⁶ și *Ἀθανόδοτος*⁴⁷, certifică faptul că producătorul respectiv și-a desfășurat activitatea la sfârșitul sec. III și primele două decenii ale sec. II î.e.n.

Apariția la Tarsus⁴⁸ a unei ștampile secundare cu numele eponimului *Νικασάγορας* I limitează existența acestui eponim în a doua jumătate a complexului Pergam⁴⁹.

³⁵ V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Histria*, 1957, nr. 538, 539.

³⁶ V. Grace, *Timbres amphoriques trouvés à Délos*, BCH, LXXVI, 1952. E. I. Levi, *op. cit.*, p. 229.

³⁷ V. Canarache, *op. cit.*, nr. 508.

³⁸ M. Mircev, *Amfornite peciati ot muzeia v Varna*, Sofia, 1958, nr. 85, 119, M. Lazarov, *Amfornite peciati ot Odesos*, INMV, X (XXV), 1974, p. 48, nr. 48, 49.

³⁹ V. Grace, *Timbres amphoriques...*, p. 525, 529. eadem, *The Eponyms Named on Rhodian Amphora Stamps* — Hesperia, XXII, 1952, N2, p. 118, n. 5.

⁴⁰ I.v.P., II, p. 464—465, N. 1053—1062.

⁴¹ D. B. Selov, *op. cit.*, nr. 124—127.

⁴² V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 293, 304.

⁴³ V. Grace, *Timbres amphoriques...*, p. 529; eadem, *The Eponyms Named...*, p. 118. V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 304—305.

⁴⁴ M. Gramatopol-Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 57, nr. 53.

⁴⁵ N. C. Ionescu, *op. cit.*, p. 361, nr. 1.

⁴⁶ A. Dumont, *Inscriptions céramiques de l'île de Chypre*, RA, XXV, 1873, p. 319—320, N 10,80. F. Bleckmann, *op. cit.*, p. 33. V. Grace, *Rhodian Jars in Florida*, p. 145.

⁴⁷ Vezi nota 16.

⁴⁸ V. Grace, *The Stamped Amphora...*, p. 145, N76, tab. 117, 76.

⁴⁹ D. B. Şelov, *Dopolnitelnie kleima na rodoskih amforah* — *Mélanges offerts à K. Michalowski*, Warszawa, 1966, p. 666.

Deși V. Grace stabilește pentru ștampilele producătorului Βρομῖος o perioadă cuprinsă între 180—150 î.e.n.⁵⁰, se poate ca activitatea acestuia să fi început încă din perioada „pergamică“, întrucît, uneori, apare cu simbol „coroană“, ca la ștampilele producătorului Ἀμύντας⁵¹.

Pentru data eponimului Ἰασικράτης, singurul exemplar din Pergam⁵² sugerează că avem de a face cu o fază timpurie a lotului pergamic⁵³. Datarea în grupa a II-a tîrzie este iarăși sugerată de combinarea eponimului Ἰασικράτης cu cel al producătorului Ἀγησίλας.

Prezența pe o toartă din Samaria⁵⁴ a unei ștampile circulare Ἀριστόδαμος împreună cu o ștampilă secundară, și asocierea activității acestui eponim cu producătorii Ἴπποκράτης și Ἰάσων⁵⁵, aparținînd sec. II î.e.n., a permis o încadrare cronologică strictă în a doua jumătate a perioadei pergamice⁵⁶.

În finalul discuției atragem atenția că am luat în considerare acele nume care pot fi întregite cu certitudine — 44 nume eponimi și 46 producători. În cazul unor conservări parțiale ale legendei, nu ne-am putut decide între Ἀγησίλας sau Ἀρμοσίλας (inv. 11092), Ξερόφαντος sau Ξερόστρατος (inv. 11108). Mai există un număr de 22 ștampile aproape ilizibile, dintre care 7 posibil să aparțină eponimilor, 4 — producătorilor, iar pentru 11 sîntem din nou în imposibilitatea de a decide.

Repartiția cronologică⁵⁷ a ștampilelor rhodiene aflate pe teritoriul tomitan se prezintă astfel⁵⁸:

grupa I (331—275 î.e.n.)	: 2 exemplare (+3) = 3,7%
grupa II (cca. 275—220 î.e.n.)	: 9 exemplare (+0) = 6,6%
grupa III (220—180 î.e.n.)	: 57 exemplare (+19) = 56,2%
grupa IV (180—150 î.e.n.)	: = 13 exemplare (+6) = 14,07%
grupa V (150—108 î.e.n.)	: = 5 exemplare (+6) = 8,1%
grupa VI (108—80 î.e.n.)	: = 3 exemplare (+2) = 3,7%
nedatate	: 1 exemplar (+9) = 0,7%

⁵⁰ V. Grace, *Stamped Amphora Handles...*, p. 230, N.60. eadem, *The Stamped Amphora...*, p. 143, N51—53.

⁵¹ D. B. Selov, *Keramiceskie Kleima...*, N. 263, 302.

⁵² I.v.P., II, p. 462, N. 1036.

⁵³ V. Grace, M. Savvatiānou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 303.

⁵⁴ Harvard Excavations at Samaria, 1908—1910, I, Harvard, 1924, p. 315 N7.

⁵⁵ F. Bleckmann, *op. cit.*, p. 31—32.

⁵⁶ D. B. Selov, *Keramiceskie Kleima...*, N. 52.

⁵⁷ În repartizarea numelor pe grupe cronologice am avut în vedere studiul Virginiei Grace. *Timbres amphoriques trouvés à Délos*, BCH, LXXVI, 1952, p. 525: gr. I: sfîrșitul sec. IV—începutul sec. III î.e.n.; gr. II: cca. 280—220 î.e.n.; gr. III: 220—180 î.e.n.; gr. IV: 180—150 î.e.n.; gr. V: a doua jumătate a sec. II î.e.n.; gr. VI: sfîrșitul sec. II—începutul sec. I î.e.n. Ulterior, aceeași cercetătoare a lărgit granițele grupei I pînă la mijlocul sec. III î.e.n. și a limitat grupa a II-a la al treilea sfert al aceluiași secol — v. V. Grace, *Pnyx*, p. 140. Din nou V. Grace, în colaborare cu M. Savvatiānou-Pétrapoulakou, revine la clasificarea inițială stabilind sfîrșitul grupei I în jurul anului 275 î.e.n. și operează modificări în ultima grupă extrăgînd din ea grupa a VI-a (cca. 108—80 î.e.n.) și grupa a VII-a (80—30 î.e.n.) — v. V. Grace, M. Savvatiānou-Pétrapoulakou, *Les timbres amphoriques grecs, Exploration archéologique de Délos*, XXVII, Paris, 1970, p. 286, 301, 302. Fără să ne oprim mai îndeaproape asupra metodelor de datare, indicăm doar principiile de bază ale clasificării cronologice a ștampilelor rhodiene:

Situația cantitativă și cronologică comparativă cu exemplarele de la Histria și Callatis ne conduce la configurarea unui grafic cu următorii indici (fig. 3) :

1. O fază de net apogeu pentru perioada a III-a (220—180 î.e.n.), cu suprapunerea indicilor de ascensiune și declin la Tomis și Histria. Această perioadă de apogeu comercial se suprapune istoric pe de o parte cu decadența Egiptului spre sfârșitul sec. III î.e.n., mai ales după înfrângerea flotei egiptene de către Antigonos la Cos⁵⁹; pe de altă parte, este perioada în care Filip al V-lea al Macedoniei periclitează aprovizionarea cu grâne din Bosfor și, punând stăpânire pe ținuturi din Caria, ajunge la conflict direct cu Rhodosul⁶⁰.

2. O fază de regres a importurilor rhodiene în perioada 180—150 î.e.n., în limite quasiegale tot pentru Histria și Tomis.

3. O scădere și mai accentuată a importurilor în perioada 180—80 î.e.n., vizibilă în toate trei coloniile — începutul sec. I î.e.n. fiind recunoscut⁶¹, în general, ca perioadă în care Rhodosul își pierde în parte importanța lui economică

a) complexul Pergam, datat după accepția istorică generală în perioada 220—180 î.e.n. : I.v.p., II, p. 423 sqq; M. I. Rostovtzeff, SEHW, p. 1479 n 68; F. Bleckmann, *op. cit.*, p. 34 sqq; V. Grace, M. Savvastianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 290—291.

b) perioada post-pergamică : 180—146 î.e.n. : F. Bleckmann, *op. cit.*, p. 35 sqq; V. Grace, M. Savvastianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 290—291; V. Grace, *Amphoras and the ancient Wine trade*;

c) complexul Koroni — pentru stabilirea datei timpurii de la sfârșitul sec. IV-începutul sec. III î.e.n. : E. Vanderpool, J.R. Mc. Credie, A. Steinberg, *Koroni : a Ptolemaic Camp on the East Coast of Attica*, Hesperia XXXI, 1962, N1, p. 26—61; iidem : *Koroni : The Date of the Camp and the Pottery*, Hesperia XXXIII, 1964, N1, p. 73—75; V. Grace, *Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula*, Hesperia XXXII, 1963, p. 319 sqq; V. Grace-M. Savvastianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 291—292;

d) descoperirile de la Samaria — indicator cronologic pentru ștampilele din a doua jumătate a sec. II î.e.n. : *Samaria*, p. 18—19 și 310—316;

e) complexe recent descoperite din Cosa și Alba Fucens — folosite pentru datările de la sfârșitul sec. II-începutul sec. I î.e.n. : D. M. Taylor, *Cosa : Black — Glaze Pottery — Memoirs of the American Academy in Rome*, XXV, 1957, p. 68—193; F. De Fischer, F. De Ruyt, S. J. De Laet, J. Mertens, *Les fouilles d'Alba Fucens de 1951 à 1953* (3 e. partie) — *L'antiquité classique*, XXIV, 1955, p. 51—119; V. Grace, M. Savvastianou-Pétrapoulakou, *op. cit.*, p. 297;

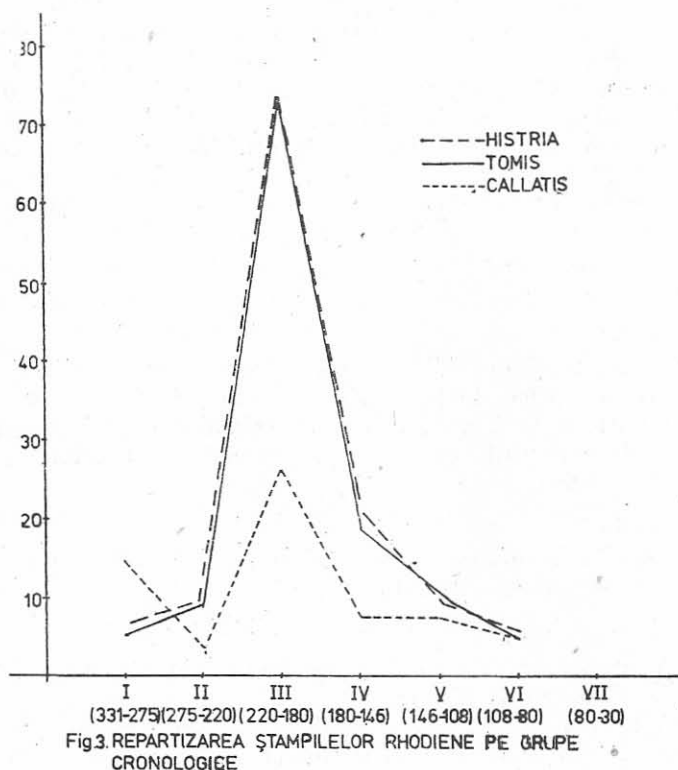
f) și, în sfârșit, observațiile de pe țărnișurile Antikytherei pentru definirea ștampilelor rhodiene din prima jumătate a sec. I î.e.n. : V. Grace, *The Commercial Amphoras from the Antikythera Shipwreck* — *Transactions of the American Philosophical Society*, 55, 1965, p. 5—17.

⁵⁸ În calculul procentual am luat în considerare 90 ștampile epigrafice de la Edificiul roman cu mozaic (vezi tabelele de la sfârșitul articolului) și totalul de 45 ștampile rhodiene studiate de M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, SCIV, 19, 1, 1968, p. 55—59. Cifrele din paranteză corespund acestui prim lot de ștampile.

⁵⁹ A. B. Ranovici, *Elenismul și rolul său istoric*, Moscova-Leningrad, 1950, p. 292—295 și 313.

⁶⁰ Idem, *op. cit.*, p. 141 și 294 sqq.

⁶¹ Idem, *op. cit.*, p. 314. V. Eftimie, *op. cit.*, p. 200.

4. O neconcordanță de indici în intervalul 331—220 î.e.n. când singură Callatis cunoaște un relativ regres.

Reexaminarea⁶² situației importurilor din Tomis în paralela Rhodos-Sinope, prin luarea în considerare a întregului lot de ștampile sinopeene⁶³ provenind de la Edificiul cu mozaic, pune în lumină următoarele date :

Perioada	Rhodos	Sinope
331—275 î.e.n.	5 exemplare	1 exemplar
275—220 î.e.n.	9 exemplare	3 exemplare
220—180 î.e.n.	76 exemplare	5 exemplare (+ 2 comune gr. II și III)
180—150 î.e.n.	19 exemplare	14 exemplare
150—108 î.e.n.	11 exemplare	26 exemplare
108— 80 î.e.n.	5 exemplare	18 exemplare (+ 6 comune gr. V și VI)

⁶² M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 49.

⁶³ Datele pentru Sinope nu sînt definitive, situația importurilor cu acest centru urmînd a fi tratată mai pe larg.

Dacă Rhodosul domină net perioada 220—180 î.e.n., în perioada următoare este secundat îndeaproape de Sinope, pentru a fi chiar depășit în a doua jumătate a sec. II î.e.n. și începutul sec. I î.e.n., situație ce se suprapune celei stabilite cu ocazia studierii primului lot de ștampile de la Tomis. Singura deosebire privește perioada de început, unde, deși raportul este de 5 : 1 în favoarea Rhodosului, Sinope este totuși prezent printr-un exemplar în prima grupă și trei exemplare în grupa a II-a. Aceleași perioade de creștere a importurilor sinopeene sînt valabile și pentru Histria și Callatis, stabilindu-se⁶⁴ o dublă cauzalitate :

1. slăbirea activității Rhodosului după 166 î.e.n. ;⁶⁵

2. încurajarea relațiilor economice dintre orașele pontice de către Mithridates VI Eupator.

Ca o concluzie generală, anticipînd rezultatele studierii întregului lot de ștampile amforice de la Edificiul cu mozaic, putem spune că importurile de amfore la Tomis acoperă perioada dintre primul sfert al sec. IV î.e.n. și începutul sec. I î.e.n., prezentînd următoarea repartiție cronologică și cantitativă.

sec. IV î.e.n. : Thasos, Heraclea, Rhodos ;

sec. III î.e.n. : Rhodos, Thasos, Sinope, Heraclea, Chersones ;

sec. II î.e.n. : Sinope, Rhodos, Cnidos ;

sec. I î.e.n. : Sinope, Rhodos și probabil Cnidos.

Situația nu poate fi apreciată decît în cadrul procesului general de dezvoltare a coloniilor din Dobrogea. Este recunoscută în acest sens perioada de sfîrșit a sec. IV î.e.n., cînd cetățile pontice se aflau în plină revoltă împotriva lui Lysimach, și perioada de început a secolului următor, cînd acțiunile aceluiasi diadoh afectează piața din Delos⁶⁶.

Deși informația lui Memnon⁶⁷ nu aduce precizări în privința scopurile urmărite de Bizanț în războiul din jurul anului 260 î.e.n., nu putem trece cu vederea două ipoteze deja avansate⁶⁸ :

1. îngreunarea navigației cu precădere în preajma Histriei ca urmare a înnisipării Chitucului⁶⁹ ;

2. poziția cetății Axiopolis la capătul drumului ce leagă în linie dreaptă Tomisul de Dunăre.

Dacă în ceea ce privește Histria traficul nu pare să fi fost perturbat⁷⁰, și Callatisul își revine repede din „criză”⁷¹, Tomisul va avea de

⁶⁴ V. Eftimie Andronescu, *op. cit.*, p. 198—199.

⁶⁵ Vezi și Polibiu, *Hist.* XXXI, 7, 10 ; A. B. Ranovici, *op. cit.*, p. 313—317.

⁶⁶ D. M. Pippidi, *Cetățile grecești din Dobrogea în sec. IV*, DID I, p. 217—218. Idem, *Orașele pontice în epoca elenistică* (sec. III—II î.e.n.) în DID I, p. 219 sqq. Idem, *Contribuții*², p. 43.

⁶⁷ Memnon, FHG, III, p. 537. F. Gr. Hist., III B, p. 347—348, fr. 13 (21). D. M. Pippidi, *Contribuții*², p. 32—36. M. I. Rostovtzeff, *SEHHW*, I, p. 591 ; R. Vulpe, *HAD*, p. 85—86.

⁶⁸ R. Vulpe, *Note de istorie tomitană*, Pontica II, 1969, p. 154—157.

⁶⁹ Vezi și D. M. Pippidi, *Contribuții*², p. 35—38.

⁷⁰ V. Eftimie-Andronescu, *op. cit.*, p. 200.

⁷¹ D. M. Pippidi, *Contribuții*², p. 51 sqq.

cîştigat ca urmare a noii orientări a traficului comercial⁷² și, probabil, a unor concesiuni făcute rhodienilor. La sfîrșitul aceluiași secol, Rhodosul se va plasa în fruntea puterilor maritime care vor cere anularea τέλοσ-ului impus de bizantini asupra mărfurilor în tranzit prin Strîmtori⁷³.

Pentru sfîrșitul epocii elenistice, relațiile comerciale sînt legate, așa cum am arătat, de activitatea politică a lui Mithridates VI Eupator.

Datele puse în evidență de studiul noului lot de ștampile amforice de la Edificiul roman cu mozaic confirmă informațiile izvoarelor literare completînd imaginea raporturilor comerciale ale Tomisului în perioada elenistică.

ESTAMPILLES RHODIENNES DE L'ÉDIFICE ROMAIN À MOSAÏQUE

(Résumé)

Par l'étude entreprise sur les estampilles rhodiennes appliquées sur les amphores trouvées à l'Edifice romain à mosaïque, l'auteur complète une lacune d'ordre épigraphique concernant la situation de la cité de Tomi à l'époque hellénistique, continuant une étude antérieure sur les amphores estampées de Tomi, publiée dans SCIV, 19, 1, 1968 ; l'ouvrage en question se concentre sur les importations rhodiennes, présentes à partir du dernier quart du IVe s.av. n.è., jusqu'au début du Ier s.av.n.è. On a examiné 90 estampilles — 44 noms d'éponymes et 46 noms de producteurs.

On constate, encore une fois, que dans le cas de Tomi, les importations rhodiennes ont prévalu. L'inclusion du matériel dans les schémas chronologiques déjà connus confirme des dates qu'on connaissait déjà — l'apogée commerciale de Rhodes entre la fin du IIIe s.av.n.è. et deux premières décennies du siècle suivant — et met en lumière de nouveaux faits :

— la présence de l'importation rhodienne à Tomi également entre 275—220 av.n.è. ;

— la continuation de cette importation, bien qu'entre limites basses, à la fin du IIes. — début du Ier s.av.n.è.

⁷² M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Amphora Stamps from Callatis and south Dobruđja*, Dacia, NS, XIII, 1969, p. 148.

⁷³ D. M. Pippidi, *Contribuții*², p. 44 și nota 48. Idem, în DID, I, p. 222.

NUME DE PRODUCĂTORI DE PE ȘTAMPILELE RHODIENE

Nr. crt.	Nr. inv.	Legendă	Simbol	Olbia	Histria*	Tomis	Callatis**	Interior Dobrogea	Litoralul bulgar	Datare	Observații
1	11041	ἩΠΙ Ἰ ἈΓΕ] ΜΑΧ[ΟY]	cap Helios	2(0)***	3(0)	1(0)	3(0)	1(0) Med. gidia	3(0)	220—180	Identic E. M. Pridik, 1917, p. 1. nr. 3.
2	11040	ἩΠΙ Ἀ[ΘΑΝΟ]ΔΟΤΟΥ ἈΡΤΑΜΙΤΙΟ[Υ]		29(6)	—	1(0)	—	—	—	220—180 (220—200)	
3	11059	ἩΠΙ ἈΘ]ΑΝΟΔΟΤΟΥ ΠΑΝΑ]ΜΟΥ		(3)	—	(0)	—	—	—	220—180 (220—200)	
4	11054	ἩΠΙ ἈΙΝΗΣΙΔΑΜ[ΟY]	cap Helios	1(1)	3(0)	—	—	—	4(0)	sf. sec. IV. sau prima jum. a sec. III î.e.n.	Ἀλνθίδαμος I Pentru Olbia vezi E. I. Levi, p 262 nr. 46.
5	11082	ἩΠΙ ἈΙΝ[ΗΣΙ]ΔΑΜΟΥ ἈΓΡΙΑΝ[ΙΟΥ]		6(0)	—	—	—	—	1(0)	220—180	Ἀλνθίδαμος II
6	11063	ἩΠΙ ἈΙΝΗ[ΣΙ]- ΔΑΜΟΥ ἈΡΤ[ΑΜΙΤΙΟΥ]		(1)	—	—	—	—	(1)	220—180	Aceeași legendă a-pare la Varna pe o ștampilă circulară: M. Mircev nr. 85
7	11027	ἩΠΙ ἈΙΝΗΣΙ ΔΑΜΟΥ ΔΑΛΙΟΥ		(1)	—	—	—	—	(0)	220—180	
8	11050	Ἐ[ΠΙ ἈΙ]Ν[ΗΣΙ]ΔΑ- ΜΟΥ[Υ] Δ[Α]Λ[ΙΟΥ]		(1)			—	—	(0)	220—180	

* Histria și teritoriul ei rural

** Callatis și Costinești

*** Cifele din paranteză corespund coincidenței de legendă și simbol

9	11107	'ΕΠΙ 'ΑΙΝΗΣΙ ΔΑΜΟΥΠΑΝΑΜΟΥ	floare de rodie	1(1)	1(0)	—	—	—	3(2)	220—180	Circulară
10	11047	'ΕΠΙ 'ΑΙΝΗΤΟ ΡΟΣΟΥ	—	1	—	—	—	—	1	220—180	
11	11265	'Ε[ΠΙ] ['ΑΛΕ] ΣΙΜΑ- Χ[Ο]Υ ΠΑΝ[ΑΜ]ΟΥ	—	—	2(1)	—	—	—	1(0)	180—150	
12	11109	'ΕΠΙ'ΑΡΙΣ[ΤΕ]ΙΔΑ	floare de rodie	3(0)	1(0)	—	—	—	—	220—180	'Αριστείδας ΙΙ Circulară, Identică D. Tudor în Arhe- ologia Moldovei 5 1967 p. 54 nr. 16
13	11084	'ΕΠΙ 'ΑΡΙ[ΣΤ]Ο]- ΓΕΪΤΟΥ 'ΥΑΚΙΝ[Θ]ΙΟΥ	—	—	—	—	—	—	—	150—108	
14	11071	'ΕΠ[Ι] 'ΑΡ[Ι]ΣΤ[Ο]- ΔΑΜΟΥ ΠΑΝΑΜΟΥ	—	3(1)	—	2(0)	1(0)	—	—	220—180 (200—180)	
15	11072	'ΕΠΙ 'ΑΡΙΣΤ[Ο]ΔΑΜΟΥ ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΟΥ	—	—	—	—	—	—	—	220—180 (200—180)	
16	11083	'ΕΠΙ 'ΑΡ[Ι]ΣΤΟΜ[Α]ΧΟΥ 'ΑΓΡΙ[Α]ΝΙ[Ο]Υ		2(1)	1(0)	—	—	—	1	108—80	'Αριστόμαχος ΙΙ Pentru Olbia vezi E.I. Levi p. 263. nr. 58, 59
17	11029	'ΕΠ[Ι]'Α[Ρ]ΧΙΔ[Α]ΜΟΥ Α.....Υ		5(0)	1(?)	—	—	—	—	220—180	
18	11033	'ΕΠΙ 'Α[Ρ]Χ[Ι]ΔΑΜΟΥ ['ΥΑΚΙΝ]Θ[Ι]ΟΥ		(1)	—	—	—	—	—	220—180	
19	11020	'ΕΠΙ 'ΑΡΧΙ [Δ]ΑΙΔΑ Π[ΑΝΑ]ΜΟΥ		8(2)	—	—	—	—	—	220—180 (200—180)	

Nr. crt.	Nr. inv.	Legendă	Simbol	Olibia	Histria*	Tomis	Callatis**	Interior Dobrogea	Litoralul bulgar	Datare	Observații
20	11037	ἩΛΙΟΣ ΚΡΑΤΕΥΣ	cap Helios	1(0)	3(3)	—	—	—	1	220—180	
21	11002	ἘΠΙ ἩΛΙΟΥ ΚΡΑΤΕΥΣ	—	—	3	—	—	—	—	220—180	epsilon și sigma lunare
22	11269	ἘΠΙ ἩΛΙΟΥ ΚΡΑΤΕΥΣ	stea cu 8 raze	—	—	—	—	—	—	220—180	epsilon și sigma lunare
23	11064	ἩΛΙΟΣ ΚΡΑΤΕΥΣ	cap Helios	11(0)	3(1)	—	—	—	—	220—180	
24	11042	ἩΛΙΟΣ ΚΡΑΤΕΥΣ	—	—	—	—	1(0)	—	—	150—108	niu invers
25	11078	ἩΛΙΟΣ ΚΡΑΤΕΥΣ	—	—	—	—	—	—	—	al treilea sfert al sec. III î.e.n.	
26	11093	ἩΛΙΟΣ ΚΡΑΤΕΥΣ	floare de rodie	—	—	—	—	—	2(0)	220—180	Circulară
27	11075	ἩΛΙΟΣ ΚΡΑΤΕΥΣ	cap Helios	—	1(0)	—	—	—	—	sfârșitul grupei a II-a (cca. 225 î.e.n.)	
28	11032	ἩΛΙΟΣ ΚΡΑΤΕΥΣ	—	8(0)	3(0)	—	—	—	2(1)	200—180	Καλλιμάχης II Vezi art. pag. 124
29	11271	ἩΛΙΟΣ ΚΡΑΤΕΥΣ	—	—	—	—	—	—	—	200—180	
30	11094	ἩΛΙΟΣ ΚΡΑΤΕΥΣ	floare de rodie	—	—	—	—	—	1 Axio-polis	200—180	Circulară
31	11101	ἩΛΙΟΣ ΚΡΑΤΕΥΣ	floare de rodie	13(2)	—	—	—	—	—	220—180 (200—180)	Circulară

32	11069	'ΕΠΙ ΝΙΚΑ- [ΣΑΓΌ]ΡΑ ['ΥΑΚΙΝ]ΘΕΟΥ	—	(5)	—	—	—	—	—	220—180 (200—180)	Nu este exclus să aparțină lui Νίκασάγορας II, datat în a II-a jumătate sec. II î.e.n.
33	11007	'ΕΠΙ ΞΕΝΟΦΑΝ[ΕΥΣ] 'ΑΡΤΑΜΙΤΙΟΥ	—	—	1(0)	—	—	1(0) Topo- log	4(0)	220—180 (200—180)	
34	11087	'ΕΠΙ [ΞΕΝ]Ο- ΦΑ[ΝΤ]ΟΥ ['ΥΑΚΙΝ]ΘΕΟΥ	—	—	5(0)	—	1(0)	—	2(0)	180—150	
35	10011	'ΕΠΙ [ΠΑΥ] ΣΑΝΙΑ ΚΑΡΝΕ[ΙΟΥ]	—	1(0)	1(0)	1(0)	—	1(0) Troes- mis	—	180—150	După părerea noastră exemplarul de la Histria aparține lui Παυσανίας II
36	11061	'ΕΠΙ [Π]Α[Υ] ΣΑ[Ν]ΙΑ 'Α . . . ΟΥ	—	—	—	—	—	—	—	180—150	
37	11052	'ΕΠΙ ΠΥΘ[ΟΓΈ]ΝΕΥΣ Π[Α]ΝΑΜΟΥ	—	—	2(0)	—	—	—	1	180—150	
38	11080	'ΕΠΙ Π[Υ]Θ[Ο]Δ[Ω]ΡΟΥ ΔΑ[Δ]ΙΟΥ	—	—	2(1)	—	—	1(0) Mal- coci	—	180—150	
39	11005	'ΕΠΙ ΣΥ[Μ]Μ ΑΧΟΥ 'ΑΡΤΑΜΙΤΙ[Ι]ΟΥ	—	12(0)	1(0)	—	—	—	1(0)	220—180	Sfârșitul grupei a III-a
40	11022	'ΕΠΙ Σ[Υ]Μ ΜΑΧΟΥ	Cap Helios	—	—	—	—	—	—	220—180	
41	11312	'ΕΠΙ [ΤΙΜΑ] ΣΑΓΌΡ[Α] ΔΑΛΙΟ[Υ]	—	2(0)	2(0)	—	1(0)	2(0) Medgi- dia	2(0)	220—200	

Nr. crt.	Nr. inv.	Legendă	Simbol	Olibia	Histria*	Tomis	Calla-tis**	Interior Dobrogea	Litoralul bulgar	Datare	Observații
42	11031	ἘΠΙ ΤΙΜΙΑΣΑ- ΓΟΡΡΙΑ ΠΙ[ΑΝΑ]ΜΟΥ	—	—	—	—	—	—	—	220—200	
43	11085	ἘΠΙ ΤΙΜΟΔΙΚΟΥ ἈΓΡΙΑΝΙΟΥ	—	—	1(0)	—	1(0)	1(0) Comana	—	gr. a V-a timpurie (cca. 146 î.e.n.)	
44	11053	ἘΠΙ ΦΙΛΟΔΑΜΟΥ	cap Helios	—	2(0)	—	—	—	1(0)	220—180	
NUME DE PRODUCĂTORI DE PE ȘTAMPILELE RHODIENE											
1	11006	ἈΓΑΘΟΚΛΕΥΣ		10	4	1	1	1 Moșneni	2	220—180	
2	11034	Δ[ΑΛ]ΙΟΥ ΑΓΗCΙΑΑ	—	—	—	—	—	—	—	gr. a II-a țirzie	Sigma lunar
3	11003	ΚΑ[ΡΝΕΙ]ΟΥ ΑΓ[ΗCΙΑ]Α	—	—	—	—	—	—	—	gr. a II-a țirzie	
4	11051	ἈΓ[ΗC]ΙΠΠΟΥ	delfin →	2(1)	—	—	—	—	—	280—220	Salamina E 29 și 30
5	11102	ἈΙΝἘ[Α]?	floare de rodie	—	4(1)	—	1(0)	—	—	220—180	Circulară
6	11062	ἈΜ[ΥΝΤΑ]	coroană	9(7)	2(0)	—	—	—	—	200—180	
7	11375	ἈΝΑΞΙ[ΠΠΙ]ΔΑ]	floare de rodie	—	—	—	—	—	—	sec. II. î.e.n.	Circulară; a doua jum. sau al doilea sfert sec. II î.e.n.
8	11074	Ἀ[Ν]Τ[Ι]ΜΑΧΟΥ	→ Kerykeion	13(4)	—	1	—	—	1	220—180	

9	11070	ἌΠΟ[ΛΛΩΝ]ΙΟΥ	stea	—	—	—	1(0)	—	1	220—180	
10	11088	ἈΡΕΤΑΙ[ΟΣ]		—	—	—	—	—	—	110—100	
11	11025	Ἀ[ΡΙΣ]Τᾶ[ΡΙ]ΧΟ[Υ] Κ[ΑΡΝΕΙΟΥ]?	—	3(0)	3(0)	1(0)	1(0)	—	1(0)	220—180	
12	11046	[Ἄ]Ρ[Ι]Σ[Τ]ΟΥ	—	1(1)	—	—	4(3)	—	—	200—180	Ἄριστος I
13	11018	ἈΡ[Ι]ΣΤΩΝΟ[Σ]	—	2(1)	5(3)	1(1)	—	—	1(1)	220—180	
14	11023	ΒΡΟΜ[Ι]ΟΥ	stea	—	1(0)	—	—	—	1	180—150	vezi art. pag. 125
15	11098	ΔΑΜΟΚΡΑΤΕΥΣ	floare de rodie	9(9)	9(8)	—	—	1(1) Medgi- dia	4(3)	220—180 (200—180)	Δαμοκράτης I Circulară
16	11112	[ΔΑΜ]ΟΚ[Ρ]ᾶΤΕΥΣ	floare de rodie	"	"	—	—	"	"	220—180 (200—180)	Circulară
17	11100	ΔΑ[ΜΟ]ΚΡᾶ[Τ]Ε[ΥΣ]	floare de rodie	"	"	—	—	"	"	220—180 (200—180)	Circulară
18	11096	ΔΑΜΟΚΡᾶΤΗΣ	floare de rodie	"	"	—	—	"	"	220 — 180	Circulară

Nr. crt.	Nr. inv.	Legendă	Simbol	Olibia	Histria*	Tomis	** Callatis	Interior Dobrogea	Litoralul bulgar	Datare	Observații
19	11337	ΔΑΜΟΚΡΆTH[Σ]	—	(0)	(1)	—	—	—	(1)	220—180	Circulară
20	11079	Δ[Α]Μ[ΟΝ]Ι[Κ]ΟΥ 'ΑΓ[ΡΙΑΝ]ΙΟΥ	—	—	—	—	1(0)	—	1(0)	prima jum. a sec. III. î.e.n. (cca. 275 î.e.n.).	
21	11099	ΔΑΜΟΝ[ΙΚΟΥ] Π[ΑΝΑ]ΜΟΥ	floare de rodie	—	—	—	(1)	—	—	prima jum. a sec. III î.e.n. (cca. cca. 275 î.e.n.)	Circulară
22	11066	Δ[Ι]ΟΥ	—	11	3	—	1	1— Medgi- dia 1— nordul Dobro- gei	1	220—180 (200—180)	
23	11030	'ΕΠΙΓΟΝ[Σ] ΚΑΡΝΕΙΟΣ	—	—	(20)	—	—	—	—	mijl. sau prima jum. a sec. III î.e.n.	
24	11266	'ΕΠΙΚΡΑ ΤΕΥΣ	ramură↑	—	—	—	—	—	—	180—150	vezi fig. 2
25	11048	ZH[NO] Δ[ΟΤ]Ο[Υ]	floare de rodie. ↑	—	2(0)	—	—	—	—	prima jum. sec. II î.e.n.	identic D. B. Şelov Tanais, nr. 358

26	11036	[ΘΕΎΜΝ]ΑΣΤΟΥ	—	—	—	—	—	1(0) Nal- bant	—	180—150	rombică
27	11073	ΘΕ[ΩΝ]ΙΟC ΘΕΥΔΑΪCΙΟΥ	—	—	1(0)	—	—	—	1	—	sigma lunar
28	11447	[ˈI]MA	kerykeion →	—	—	1	2(1)	—	—	180—150	
29	11089	*IMA	← kerykeion	—	—	—	—	—	—	180—150	Simbol plasat dea- supra numelui
30	11019	[ˈI]MA	kerykeion →	—	—	—	(1)	—	—	180—150	
31	11039	ΑΙΝΟΥ	ciorchine↓	—	—	—	1(1)	—	—	220—180	A. Maiuri, Una fabrica..., p. 268
32	11480	ΜΑ[ΡΣΎ]Α 'ΑΡΤ[ΑΜΙΤΙ]ΟΥ	—	14(1)	4(0)	—	3(0)	1(0) Moş- neni	3(0)	200—180	spre începutul pe- rioadei a IV-a
33	11081	[ΜΑΡ]ΣΎΑΙΟΥ	—	—	—	—	—	—	—	200—180 î.e.n.	spre începutul per- a IV-a
34	11055	[ΜΙΔΑ]Σ	ciorchine↓ kerykeion→	—	—	—	—	—	—	150—108	

Nr. ct.	Nr. inv.	Legendă	Simbol	Olibia	Histria*	Tomis	** Callatis	Interior Dobrogea	Litoralul bulgar	Datare	Observații
35	11012	ΜΗ[Ν]Ο[Δ]Ω[ΡΟ]ΥΥΣ	—	—	—	—	—	—	—	īncep. sec. I î.e.n. (108—70)	Κεραμευς?
36	11004	ΝΙ[Κ]ΆΓΙΔΟΣ	—	—	2	2	—	—	—	220—180	
37	11044	[Ν]Ι[Κ]ΆΓΙΔΟΣ	—	—	„	„	—	—	—	220—180	
38	11014	ΝΙΚΆ[ΓΙ]ΔΟΣ	—	—	„	„	—	—	—	220—180	
39	11065	ΝΙ[ΚΆΓ]ΙΔΟΣ	—	—	„	„	—	—	—	220—180	
40	11026	ῬΟΛΎ[Μ]ΠΟΥ	tor ă†	5(2)	1(1)	—	2(1)	—	2(0)	220—180	
41	11011	[ῬΟΛ]Ύ[Μ]Π[ΟΥ]	tor ă†	„	„	—	„	—	„	220—180	
42	11043	ΠΑΥΣΑΝΙΑ[Σ]	—	—	1(1)	1(1)	4(0)	1(0) Poarta Albă	4(3)	220—180	
43	11090	Σ[ΩΚ]ΡΆΤ[ΕΥ]Σ Κ[ΑΡΝΕΙΟΥ]?	tor ă†	1(0)	4(0)	—	1(0)	—	2	220—180	

Nr. crt.	Nr. inv.	Legendă	Simbol	Olbia	Histria*	Tomis	** Callatis	Interior Dobrogea	Litoralul bulgar	Datare	Observații
44	11015	ΣΩ[ΚΡ]ΑΤ[ΕΥΣ]	torță†	1	(4)	—	(1)	—	(1)	220—180	
45	11057	ΣΩΤ[ΗΡ]Α		2	—	—	—	—	—	prima jum. sec. III î.e.n.	
46	11110	[ΤΙ]ΜΑΡΧΙΔΑ	floare de rodie și ciorchine	—	—	—	—	—	—	cca. 300 î.e.n.	circulară

* Histria și teritoriul ei rural.

** Callatis și Costinești.

*** Cifrele din paranteză corespund coincidenței de legendă și simbol.

ERATA

la pag.	rîndul	înloc de	se va citi
15	13 de jos	profitului	profilului
18	15 de sus	Daicovici	Daicoviciu
19	17 de sus	viitorului. Veacul	viitorului, veacul
32	23 de sus	meninînd	mentionînd
39	16 de sus	menținerea	menționarea
52	28 de sus	Cirs	Criș
55	4 de jos	fals	falls
60	20 de sus	sincromă	sincronă
62	2 de jos	Behachtungen	Betrachtungen
63	14 de jos	Trojanischer	Trojanische
71	9 de jos	nota 44	nota 45
84	2 de sus	nota 115	nota 135
86	19 de sus	Под	Под
89	14 de jos	nord-vest	sud-vest
104	11 de jos	220-283 i.e.n.	220-183 i.e.n.
130	1 de sus	producători	eponimi
171	20 de sus	unui unghi	un unghi
173	13 de sus	nota 81	nota 18
249	1 de jos	$\chi(\rho\lambda\tau\delta\sigma)$	$\chi(\rho\sigma\tau\delta\sigma)$
288		figura invers	
296	7 de sus	nota 12	nota 21
296	1 de jos	nota 03	nota 30
298	10 de sus	culturii	cultului
315	25 de jos	fugativ	fugavit
360	7 de sus	Surus	Surus
371	5 de sus	Custurea	Custorea
376	3 de sus	Opoit	Opoit